

Степанов А. В.,

Львівський національний університет ім. І.Франка, м. Львів

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ДЕМІНУТИВІВ Й АУГМЕНТАТИВІВ ЯК СПОСІБ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В МЕЖАХ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ “СУХОПУТНИЙ ТРАНСПОРТ І ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ” В ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ВАРІАНТАХ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються питання семантичної деривації демінутивів й аугментативів як наслідок метафоричного й метонімічного перенесення. Піддаються аналізу типи семантичної деривації в латиноамериканських національних варіантах іспанської мови в межах лексико-семантичного поля “Сухопутний транспорт і транспортні засоби” та їх термінологізація.

Ключові слова: *семантична деривація, метафоричне перенесення, демінутиви, аугментативи, значення, термінологізація.*

The article deals with the issues of semantic derivation of diminutives and augmentatives in the semantic field of “Land transport and means of transport” and their term formation as a result of metaphorical transfer. The types of semantic derivation in the Latin American variants of Spanish are analyzed.

Key words: *semantic derivation, metaphor, diminutives, augmentatives, meaning, term formation.*

Метафоричне перенесення, як спосіб семантичної деривації, найчастіше знаходимо у термінології та професійно орієнтованих текстах. Результатом такої семантичної деривації є утворення нових термінів як одиниць термінологічної системи мови. **Актуальність** цього дослідження зумовлена тим, що в латиноамериканських національних варіантах іспанської мови випадки метафоричного перенесення різних типів є частими під час семантичної деривації демінутивів й аугментативів в межах семантичного поля “Сухопутний транспорт і транспортні засоби”. **Об’єкт** дослідження становить явище семантичної деривації, зумовлене метафоричним перенесенням, а **предмет** – демінутивні й аугментативні одиниці, що належать до лексико-семантичного поля “Транспорт і транспортні засоби” та зазнають термінологізації. **Метою** дослідження є аналіз розвитку й результату семантичної деривації демінутивів й аугментативів внаслідок впливу метафоризації.

Питаннями метафоризації займалися Г. Шмельов, В. Левицький, С. Шелов, Є. Кубрякова, А. Гітліц, А. Іваніцкая, Н. Лопатнікова, Е. Вучева, Й. Дубскі, А. Алонсо, Ч. Кейні, Ф. Карретер, Д. Сехадор-і-Фраука, Х. Рейносо-Новерон та інші. Згідно з науковими дослідженнями цих вчених семантичні зміни, що викликають набуття нового значення, відбуваю-

ються в результаті метафоричного та метонімічного перенесення і полягають у зміні референтів у зв'язку з появою нових реалій та інтелектуального й духовного розвитку мовців.

Незважаючи на те що референт є абсолютно новим об'єктом, за умов коли його функції співпадають з тими, які мав об'єкт, що носив те ж саме найменування, попереднє найменування переходить на новий референт. Прикладом подібного метонімічного перенесення в іспанській мові слугує лексема *pluma* – перо (птаха): пташине перо використовувалося для письма, і в ході історичного розвитку саме слово *pluma* почало позначати різні види ручок (чорнильна, кулькова, гелева тощо).

Подальша семантична деривація похідних демінутивів і аугментативів відбувається в результаті впливу явища вторинної номінації: демінутив *plumilla* – перо (для письма) у сфері ботаніки в ході метафоричного перенесення отримує значення “брунька”, “пуп'янок”; демінутив *plumín* в результаті перенесення за суміжністю позначає певну деталь ручки, тобто частину цілого – “наконечник пера, стержня” (*plumín m. Pequeña lámina de metal que se inserta en el portaplumas o está fija en el extremo de las plumas estilográficas para poder escribir o dibujar* [2]); аугментатив *plumón* вживається як зоологічний термін зі значенням “пух”. В останньому випадку аугментативна форма виражає значення зменшуваності – “дрібне пір'я”: *plumón m. 1. Zool. Pluma muy pequeña, con barbas libres, cuya función es evitar las pérdidas de calor. 2. Colchón lleno de esta pluma* [10, с. 1369]; *plumón. 1. m. Pluma muy delgada, semejante a la seda, que tienen las aves debajo del plumaje exterior. 2. m. Colchón lleno de esta pluma. 3. m. El Salv. rotulador (□ instrumento para escribir o dibujar)* [2].

Подальший розвиток значення від першого до другого також відбувається внаслідок метонімічного перенесення: матеріал – виріб з нього. Вживання цього аугментатива у Сальвадорі зі значенням “маркер, фла-мастер” вказує на незначну віддаленість значень первинної форми та похідної, утвореної в ході семантичної деривації.

Перуанізм *plumillo* та вживані в Аргентині, Парагваї й Уругваї похідні *plumerilla*, *plumerillo* є ботанічними термінами на позначення певного різновиду мімози з брунькоподібним суцвіттям. В цьому випадку семантична деривація відбулася під впливом метафоричного перенесення за схожістю: *pluma* – перо → *pluma* – наконечник → *plumilla* – пуп'янок, брунька → *plumillo*, *plumerillo* – брунькоподібна мімоза [3, с. 275].

Як видно з наведених прикладів зв'язок між значеннями вихідної й похідної лексем часто є віддаленим і виражається за допомогою образного перенесення в результаті дії метафори або метонімії. Такий зв'язок не часто усвідомлюється мовцями, внаслідок чого полісемія іноді помилково сприймається як омонімія. Утворені нові значення не обов'язково належать до того самого лексико-семантичного поля, що й вихідна лексема. Так само не завжди похідні слова належать до того ж функціонального стилю мовлення,

що й первинна лексична одиниця. Внаслідок цього в ході семантичної деривації частими є процеси термінологізації й детермінологізації.

Випадки метафоричного перенесення за функцією та за подібністю, так само як і метонімічне перенесення, є частими під час семантичної деривації демінутивів й аугментативів в межах семантичного поля “транспорт і транспортні засоби”.

Наприклад, іменник *timón* – “дишло” спочатку став означати “кермо автомобіля”, а згодом увійшов до термінології морської справи та авіації “румпель”, “штурвал”. У політичному дискурсі багатьох латиноамериканських національних варіантів іспанської мови це слово вживається у сталих словосполученнях *timón del Estado* – глава держави, *estar al timón* – керувати, правити, а у Гондурасі *timón* означає “шест, балансир (канатохідця)”. При цьому спільним елементом, що об’єднує такі досить віддалені значення є функція “керувати”.

Іменник *carro* з первинним значенням “віз” у багатьох країнах Центральної і Південної Америки вживається на позначення автомобіля. У кубинському національному варіанті *carro* означає “вагон”, а у Венесуелі та Колумбії *carro urbano* – “трамвай”. Аналогічні зміни значення у різних латиноамериканських варіантах іспанської мови відбуваються у похідних демінутивних і аугментативних формах, утворених від *carro*. При цьому напрямок таких семантичних змін визначений вже у самому вихідному слові. Наприклад, демінутив *carreta* в іберійському національному варіанті означає “повозка”, “візок”, а в Колумбії та Венесуелі – “тачки”. Еквадорський термін *carreta* корелює з загальноіспанським *carrete* – “котушка”, “бобина”, “шпулька”, в той час як у більшості країн Латинської Америки загальноприйнятим терміном на позначення цих понять є *carretel* [11, с. 217]. У мексиканському національному варіанті іспанської мови семантика похідного *carrete* зазнає змін внаслідок впливу метафоричного перенесення за подібністю: *carrete* або вислів *sombrero de carrete* означають “солом’яний капелюх” [8, с. 124].

Демінутивні форми, утворені від *carro* за допомогою суфіксів *-ito* та *-illo* зберігають набуті значення майже у всіх національних варіантах іспанської мови. При цьому лексема *carrito* не втрачає ознак демінутивності: “невеличкий візок”, “візочок”, “двоколісний візок, двоколка”: *Al paisano caído se lo llevaron al puesto en un carrito de pértigo*. [6, с. 115]. Лише на Кубі термін *carrito urbano* вживається на позначення “трамваю”, за аналогією з колумбійським та венесуельським *carro urbano*, що слугує одним з прикладів структурно-семантичної спільності до певної міри карибських варіантів іспанської мови.

Загальноіспанський технічний термін *carrillo* має два значення: 1) вагонетка; 2) шків, ролик [13], обидва поширені у більшості іспаномовних країн. Однак, демінутив жіночого роду *carrilla* у Чилі означає “поїзд, вагонний склад” [16; 14: 62], а у Пуерто-Рико – “залізниця” [5, с. 218].

Демінутиви, утворені за допомогою двох різних суфіксів, надаються до семантичної деривації, не мають прямого значення демінутивності, але, як правило, зберігають зв’язок зі значенням вихідної лексики *carro*. Наприклад, у Коста-Риці *carretillo* – тачки, ручний візок; в Аргентині Парагваї та Чилі *carretilla* – старий автомобіль; в Аргентині та Уругваї *carretilla* – повозка, возик; у країнах Центральної Америки *carretilla* – вагонетка; та загальноамериканський технічний термін *carretilla* – каретка; салазки [16].

Більший ступінь семантичної віддаленості від значення первинної форми має той самий демінутив, вживаний в Аргентині та Чилі у значенні *anam*. “щелепа”. Крім цього, демінутив *carretilla* з таким значенням входить до складу фразеологічного звороту *hacer carretilla*, що належить до семантичного поля “розведення коней”: *Apz. брикатися, понести (про коня)*. Словник іспаноамериканської лексики, не прийнятої Королівською академією наводить наступне визначення цього поняття: *dícese del caballo que, endureciendo con fuerza la boca, puede vencer la presión de las riendas y desbocarse* [12, с. 127]. Приклади вживання фразеологізмів знаходимо в художній літературі: *Unos decían: “se ha muerto”, otros aseguraban que el pico blanco, desbocado, se había llevado por delante como siete hombres de a pie. Resultó finalmente, que el caballo, embravecido por los repetidos piques, había hecho carretilla, atropellando el alambrado y haciéndose pedazos en él* [6, с. 140].

Похідне слово *carretela* – ландо, коляска у чилійському національному варіанті отримує значення “диліжанс”, “омнібус”. Спільність значення з вихідною лексею *carro* зберігає похідне слово *carroza* – “парадна карета”, “карнавальна повозка” та утворені від нього демінутиви: *carrocín* – “двоколка”, *carroceta* – “танкетка”.

Аугментативні форми, утворені від *carro*, порівняно з демінутивними не є такими численними. Похідна лексема *carrón* вживається лише в латиноамериканських національних варіантах зі значенням “ридван”. Аугментатив *carrucho* – “стара повозка” має деспективне значення під впливом семантики суфікса *-ucho*. Однак у Мексиці, Венесуелі та країнах Центральної Америки *carrucho* вживається як синонім загальноамериканського терміна *carreta* і означає “котушка, бобина”.

Значення збільшуваності зберігається у країнах Латинської Америки в лексемі *carretón* – “велика крита повозка”, в той час як в іберійському національному варіанті це технічний термін – “каретка; супорт”. Значення “двоколісна повозка”, вживане у Гватемалі, Гондурасі та Пуерто-Рико, також безпосередньо пов’язане зі значенням вихідного слова *carro*. У кубинському національному варіанті термін *carretón* утворений в результаті метонімічного перенесення і в гірничій справі позначає міру кількості деревного вугілля. Колумбійські значення похідних ботанічних термінів *carretón*, *carretoncito* утворені в результаті перенесення за подібністю: *carreta* – тип суцвіття, *carretón* – конюшина, *carretoncito* – люцерна.

Таким чином, іменник *carro* сам по собі є полісемантом: Словник Королівської Академії Іспанської Мови фіксує дев'ять фразеологічно зв'язаних значень [2, с. 464], Енциклопедичний словник Еспаса – вісім [10, с. 331] та у словнику латиноамериканізмів також наведено вісім значень [16, с. 173], причому деякі з них не пов'язані між собою та з латинською вихідною лексемою *carrus*. У Словнику американізмів Невеса Альфредо зафіксовано три значення, [9] а у Словнику Іспаноамериканізмів за редакцією Рішара Рено [12] наведено два значення цієї лексеми, які не зареєстровані Королівською Академією. Така схильність до багатозначності іменника *carro*, на нашу думку, зумовлює його високу здатність до семантичної деривації та розвитку полісемантизму його похідних форм, в тому числі демінутивних й аугментативних утворень.

Інша лексема *coche*, безпосередньо пов'язана з лексико-семантичним полем “транспорт і транспортні засоби”, не розвинула порівняно з попередньою *carro* високого рівня багатозначності. Вважаємо що, це спричинено її нероманським та навіть неіндоевропейським походженням: *coche* – 1) екіпаж, карета, коляска; 2) автомобіль; 3) вагон [2, с. 15] є запозиченням з угорської *kocsi*, що має аналогічні значення в цій мові [1; 4; 7]. Утворені похідні форми *cohecito*, *cohecillo*, *cochito*, *cochazo*, *cocharrón* не зазнають семантичної деривації, не піддаються термінологізації та зберігають значення зменшуваності та збільшуваності відповідно з позитивним, афективним чи деспективним відтінками. Вживання наведених форм обмежене здебільшого розмовно-побутовим стилем.

Іменник *automóvil* та скорочена форма *auto* не утворюють похідних демінутивів й аугментативів. Демінутивна форма *autillo* має інше етимологічне походження і тому не належить до лексико-семантичного поля “транспорт і транспортні засоби”: юридичний термін *autillo* – “таємна постанова Інквізиції” походить від омонімічної лексеми *auto* – “судове рішення, постанова”; та зоонім *autillo* – “сіра сова” своїм джерелом має латинський термін *ōtus* [2].

Загальноіспанський термін *bicicleta* – велосипед є демінутивним утворенням від *biciclo* – двоколісний транспорт, двоколка. Проте у країнах Латинської Америки *bicicleta* вживається також на позначення трьохколісного транспортного засобу, незважаючи на те, що існує літературне слово *triciclo*. Таким чином, первинне значення префікса грецького походження *bi-* було втрачене, внаслідок того, що переважала саме функція цього транспортного засобу. Крім цього, у звичайному неспеціальному стилі мовлення уже не існує межі між демінутивом *bicicleta* і вихідною лексемою *biciclo*: остання практично вийшла з ужитку, хоча Словник Королівської Академії Іспанської Мови рекомендує розрізняти ці поняття: *biciclo* – (De *bi-* y el lat. *cyclus*, *rueda*). m. Vehículo de dos ruedas, cuyos pedales actúan directamente sobre una de ellas та *bicicleta* – f. Vehículo de dos ruedas de igual tamaño cuyos pedales transmiten el movimiento a la rueda trasera por medio de dos piñones y una cadena [2].

З огляду на викладене вище, можемо зробити **висновок** про значну схильність до семантичної деривації одиниць, що належать до лексико-семантичного поля “транспорт і транспортні засоби”. В результаті демінутивізації та аугментивізації ці лексеми набувають нові значення, в основі яких лежить метафоричне перенесення. Згідно з нашими спостереженнями над багатьма лексемами найбільш частими і продуктивними є метафоричні перенесення на основі формальної й функціональної подібності. Результатом семантичної деривації демінутивів й аугментативів є утворення нового значення, що зумовлює приналежність похідної одиниці до того самого лексико-семантичного поля, що й вихідна лексема, або ж призводить до її переходу в інше лексико-семантичне поле. На нашу думку, результат семантичної деривації залежить від семантичної природи вихідної лексеми, специфіки метафоризації, семантики утворених демінутивів чи аугментативів тощо, що відкриває перспективи для подальшого дослідження.

Література:

1. Corominas J., Pascual J. A. Diccionario crítico-etimológico castellano e hispánico. – Madrid: Gredos, 1980. – 1991 p.
2. Diccionario de la Lengua Española. – Madrid: Real Academia Española, Vigésima segunda edición, 2001. – Т. I a/g. – Pp. 1 – 1180; Т. II h/z. – Pp. 1181 – 2369.
3. Enciclopedia Escolar y de Cultura General. – Buenos Aires: Editorial Atlántida, 1951. – 695 p.
4. Gáldi L. Magyar-spanyol szótár. – Budapest: Terra, 1973. – 736 p.
5. Granda G. Español de América, español de África y hablas criollas hispánicas. – Madrid: Gredos, 1994. – 478 p.
6. Güiraldes R. Don Segundo Sombra. – Buenos Aires: Losada, 1978.
7. Hadrovics L., Gáldi L. Magyar-orosz kéziszótár. – Budapest: Akadémiai kiadó, 1975 – 712 p.
8. Lope Blanch J. M. Estudios sobre el español de México. – México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1983. – 177 p.
9. Neves Alfredo N. Diccionario de americanismos. – Barcelona: Sopena, 1973. – 843 p.
10. Pequeño Espasa Ilustrado. – Madrid: Altair, 2009. – 1920 p.
11. Pequeño Larousse de Ciencias y Técnicas por Tomás de Galiana Mingot. – La Habana: Edición Revolucionaria, Instituto del Libro, 1968. – 1056 p.
12. Renaud R. (Coordinador). Diccionario de Hispanoamericanismos no recogidos por la Real Academia (Formas Homónimas, polisémicas y otras derivaciones morfosemánticas). – Madrid: Cátedra Lingüística, 2006. – 604 p.
13. Vernyol Faig A. Diccionario terminológico. – Barcelona: Vicens Vives, 1997. – 1354 p.
14. Yrarrázaval Larrain J. M. Chilenismos. – Santiago de Chile: Valdivia, 1945. – 214 p.
15. Испанско-русский словарь // Под редакцией Б. П. Нарумова. – М., 1988. – 832 с.
16. Испанско-русский словарь. Латинская Америка // Под редакцией Н. М. Фирсовой. – М., 2004. – 609 с.